

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLER

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU(OSB) NEDİR?

- ❑ OSB sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde yetersizlik ile sınırlı ve yineleyici davranış, ilgi ve etkinliklerle kendini gösteren ve erken çocukluk döneminde ortaya çıkan gelişimsel bir bozukluktur.
- ❑ OSB'nin tanılanmasında iki temel belirti alanı bulunmaktadır.
  - I. Sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde yetersizlik.
  - II. Sınırlı ve yineleyici davranış, ilgi ve etkinlikler.

SOSYAL İLETİŞİM VE ETKİLEŞİM BECERİLERİNDE YETERSİZLİK

- Sosyal-duygusal karşılık verme becerilerinde yaşanan eksiklikler: karşılıklı konuşma, duyguları ifade etme ve anlama ya da sosyal etkileşim başlatma gibi becerilerde yaşanan yetersizlikler
- Sözel olmayan iletişim davranışlarında yetersizlik: göz kontağından kaçınma, beden dili, jest ve mimik kullanmada ve anlamada güçlükler yaşama
- İlişki başlatma, sürdürme ve ilişkileri anlamada gözlemlenen eksiklikler: toplumsal ortamlarda uygun davranışlarda bulunma, arkadaşlık kurma/sürdürme ve hayali oyun oynama becerilerinde yaşanan sıkıntılar

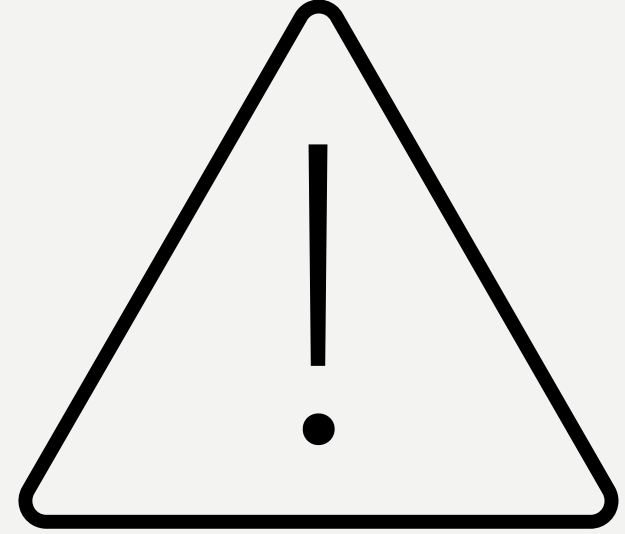
SINIRLI VE YİNELEYİCİ DAVRANIŞ, İLGI VE ETKİNLİKLER

- OSB 'nin varlığından söz edebilmek için çocuğunuzda aşağıda sıralanan durumlardan en az ikisinin bulunması beklenir.
- Basmakalıp ya da tekrarlayıcı motor hareketler, konuşmalar ya da nesne kullanımları: elleri kanat çırpar gibi sallama, kendi etrafında dönme, bazı sözcük, cümle ya da ifadeleri tekrar tekrar söyleme, nesnelere sıkılmadan sürekli olarak arka arkaya dizme ya da döndürme.

SINIRLI VE YİNELEYİCİ DAVRANIŞ, İLGI VE ETKİNLİKLER

- Aynılıkta ısrarcı olma, rutinlere sıkı bağılılık ya da ritüel haline gelmiş sözel ya da sözel olmayan davranışlar: rutin değişiklerine aşırı tepki gösterme, her gün aynı oyuncakla oynamayı tercih etme, uyuma ya da öğünler sırasında belli ritüellere (örneğin masada hep aynı yere oturma, hep aynı çatal, kaşıkla yeme) bağlı olma.
- Yoğun, sınırlı ve değişiklik göstermeyen ilgi alanları: akranları ya da sizlerin çok ilgi duymadığı bir alana ilgi duyma ve sadece o konuyla ilgilenme. İlgi duyulan konuyla ilgili ayrıntılı bilgi edinme.
- Duyusal uyaranlara karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterme.

- OSB tanısından söz edilebilmesi için ayrıca sıralanan bu belirtilerin **erken çocukluk döneminde görülmesi, çocuğun günlük yaşamında işlevde bulunma performansını olumsuz etkilemesi, genel gelişimsel gecikme ve yetersizlikle ilişkili olmaması** gerekmektedir.

GÖRÜLME SIKLIĞI

Sözü edilen belirtilerle kendini gösteren OSB'nin görülme sıklığı her geçen gün artmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren OSB'nin görülme sıklığına ilişkin yapılan araştırmaların sonuçları da bu artışı gözler önüne sermektedir. Grafikte yer alan verileri inceleyerek bu artışı siz de görebilirsiniz.

2020 yılına ait veriler OSB'nin görülme sıklığının 54 kişide 1 olduğunu göstermektedir. Ayrıca veriler OSB'nin erkeklerde görülme olasılığının kadınlara göre 4-5 kat daha fazla olduğunu göstermektedir.

OSB'nin görülme sıklığı 2004 yılından itibaren %200 artış göstermiştir.

NEDENLER

- ❑ Geçmişten günümüze OSB'nin nedenlerini bulmak için bir çok çalışma yapılmış ancak henüz OSB'nin kesin bir nedeni saptanamamıştır. OSB'ye neden olan olası bazı etmenler vardır. Bunlar:
  - Genetik etmenler
  - Ailesel etmenler
  - Çevresel etmenler'dir.

GENETİK ETMENLER

- OSB'nin nedenlerini belirlemeye yönelik yürütülen bilimsel araştırmalar OSB'nin büyük ölçüde genetik olabileceğine dair sonuçlar ortaya koymaktadır.
- Genetik araştırmaların temelini kardeşler ve ikizlerle yürütülen çalışmalar oluşturmuştur. Araştırmalar, kardeşlerin birinde varsa diğerinde de OSB olma olasılığının %3-%19 arasında olduğunu göstermektedir.
- Bu oran, çift yumurta ikizlerinde %30'a; tek yumurta ikizlerinde ise %70-%90'a kadar çıkmaktadır.

- OSB'nin genetik temeli ile ilişkilendirilen diğer bir durum ise OSB tanısı olan çocukların merkezi sinir sistemi ve bu sistemin bir parçası olan beyin yapısı ve işleyişinde çeşitli farklılıkların görülmesidir.
- Örneğin bazı OSB tanısı olan çocukların beyninin normalden daha büyük olduğu, bunun OSB'nin şiddetini arttırdığı belirlenmiştir. Ayrıca tıbbi görüntüleme teknikleri beynin her iki yarım küresini birbirine bağlayan yolun normalden daha küçük olduğunu, beyin kabuğunun ve girintili kısımların normalden daha kalın olduğunu göstermiştir .
- Son beş yılda yürütölen araştırmalar 1000'den fazla genin OSB riskine neden olabileceğini göstermektedir.Ancak, hangi genin ya da genlerin OSB'den sorumlu olduğu henüz bulunamamıştır.

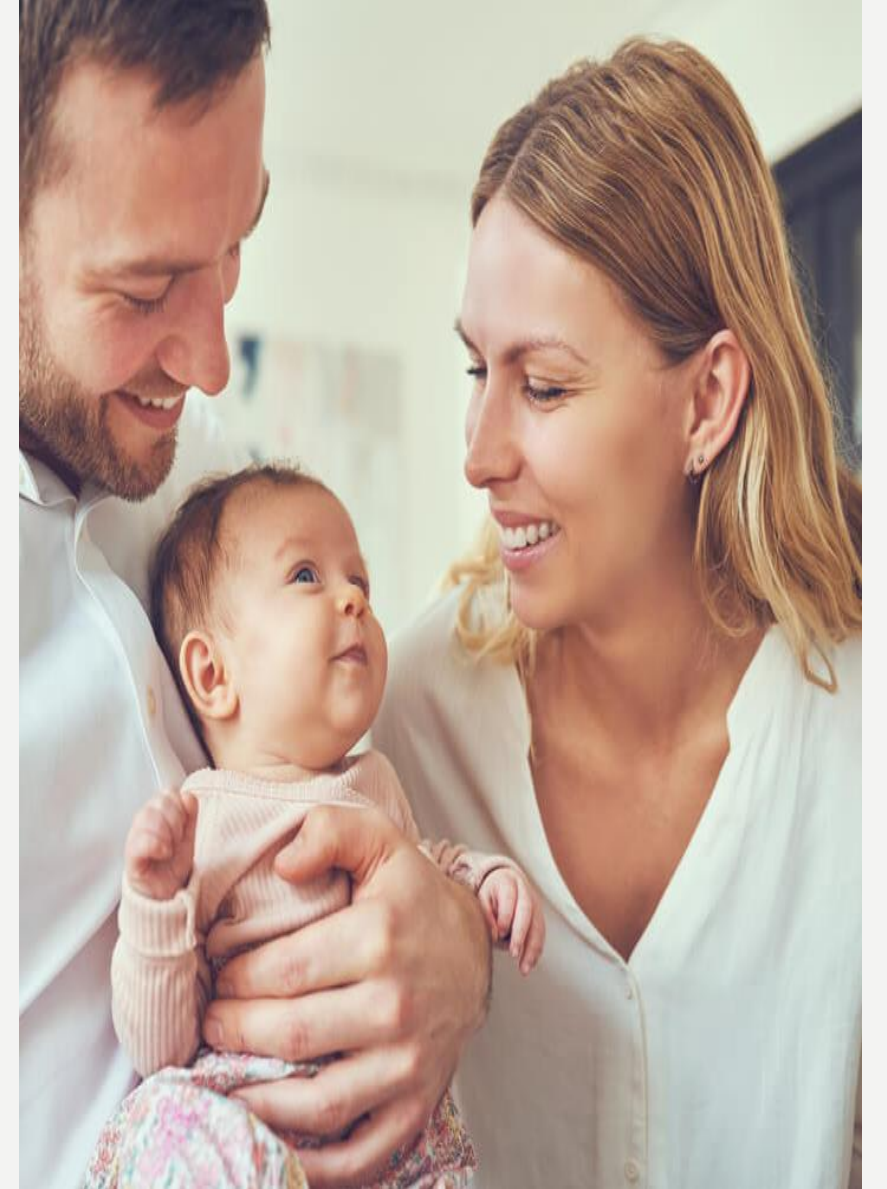
ÇEVRESEL ETMENLER

- Çevresel etmenlerle ilişkili olarak besinler, aşılar ve toksinler ön plana çıkmaktadır. Ancak hemen belirtmeliyiz ki bugün bu özelliklerin hiçbirinin OSB ile bağlantısı bulunamamıştır.
- Besinler ile OSB arasında bir ilişki **bulunamamıştır**.
- Araştırmalar aşıların OSB'ye **yol açmadığını** göstermektedir.

AİLESEL ETMENELER

- Ailesel etmenlerden OSB ile ilişkili olabileceği araştırmalarla ortaya konan tek özellik anne-baba yaşıdır. Anne-baba yaşı ve OSB arasındaki ilişkiyi inceleyen bilimsel araştırmalar ileri anne-baba yaşının OSB olan çocuğa sahip olma riskini arttırdığını göstermektedir. Örneğin araştırmalar 35 yaş üstü anne yaşı ve 40 yaş üstü baba yaşının OSB riskini arttırdığını ortaya koymuştur.

OSB TANISI OLAN BIREYLERİN ÖZELLİKLERİ

- Tanım ve sınıflandırma başlığında da söz edildiği gibi OSB tanısı olan bireylerin özellikleri, davranışları ve gereksinimleri çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle OSB'den bir spektrum olarak söz edilmektedir.
- Dolayısıyla bu başlıkta ele alınan OSB tanısı olan bireylerin özelliklerine ilişkin açıklamaları okurken sıralanan özelliklerin çocuğunuzda farklı biçimlerde ve düzeylerde görülebileceğini ya da hiç görülmeyebileceğini unutmayınız.
- Bu bölümde OSB'nin tanılanmasında belirleyici rol oynayan özellikler ele alınmış; bu bağlamda izleyen başlıklarda OSB tanısı olan bireylerin sosyal, dil ve iletişim, davranış, duyuşal ve bilişsel özelliklerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

SOSYAL ÖZELLİKLER

- Sosyal beceri yetersizlikleri daha önceki başlıklarda da söz edildiği gibi OSB'nin tanılanmasındaki temel belirti alanlarından biridir.
- Örneğin sizinle göz kontağı kurmayabilir, konuşmalarınıza ya da iletişim girişimlerinize tepkide bulunmayabilirler.
- Adını söylediğinizde sizi hiç duymuyormuş gibi davranabilir, dokunmak ya da sarılmak istediğinizde direnç gösterebilir ya da tepkisiz kalabilirler.

- Ortak dikkat yetersizlikleri de OSB tanısı olan çocuklarda erken dönemde sıkça görülebilmektedir. Ortak dikkat basitçe başkasının işaret ettiği yere bakma ya da başkasının dikkatini iletişim amaçlı belli bir yere çekme olarak tanımlanabilir. Sizin oyuncak ördeği işaret ederek “Aaaaa, bak burada ne varmış?” demeniz ve çocuğunuzun sizin işaret ettiğiniz ördeğe bakıp ardından sizinle iletişime geçmesi ortak dikkate tepkide bulunmaya; çocuğunuzun oyuncak ördeği işaret ederek sizinle iletişime geçmesi ise ortak dikkat başlatmaya örnek verilebilir.

OYUN BECERİLERİ

- Erken dönemde ortaya çıkan sosyal beceri yetersizliklerinden bir diğeri oyun becerilerinde görülen sınırlılıklardır. OSB tanısı olan çocuklar daha ilk aylarda ce yapma gibi sosyal oyunlara ses ya da mimikleriyle tepkide bulunmayabilirler. İleri yıllarda oyun oynamaya isteksiz olabilir, oyun sırasında ise yalnız olmayı tercih edebilirler. Bir başkasını oyuna davet etme, birlikte oyun oynama, oyun sırasında oyuncaklarını paylaşma ve etkileşim kurma, oyunda kurallar koyma ve var olan kurallara uymada görülen yetersizlikler OSB tanısı olan çocukların sosyal becerilerde yaşadıkları güçlükler örnek verilebilir.

DİL VE İLETİŞİM ÖZELLİKLERİ

- OSB tanısı olan çocuklar alıcı ve ifade edici dil gelişiminde gecikme gösterebilirler.
- Dili edinen OSB tanısı olan çocuklar ise iletişim başlatma ve sürdürmede güçlükler yaşayabilir; sosyal olmaktan daha çok araçsal (örneğin istekte bulunma) amaçlı iletişim kurabilirler.

Ekolali

- OSB tanısı olan çocuklarda yaygın olarak gözlemlenen özelliklerden biri de ekolalidir. Ekolali en genel tanımıyla çocuğun duyduğu sesleri, kelimeleri, cümleleri tekrar etmesi durumudur. Ekolali çocuğun duyduklarını hemen tekrar etmesi (anında ekolali) ya da aradan zaman geçtikten sonra tekrar etmesi şeklinde (gecikmiş ekolali) ortaya çıkabilir.
- Çocuğunuzun deterjan reklamlarını izledikten sonra reklamda geçen sloganı uygun olmayan zaman ve bağlamlarda defalarca tekrar etmesi ekolaliye örnek verilebilir

- OSB tanısı olan çocuklar iletişim sırasında karşısındaki kişi ile fiziksel mesafeyi ayarlayamayabilir, karşısındakine çok yakın ya da uzak durabilirler.
- Ayrıca, iletişim sırasında vücut dili, jest ve mimikleri kullanma ve anlamada, soyut kavramları, argo ya da şakaları kavrama gibi becerilerde yetersizlikler yaşayabilirler

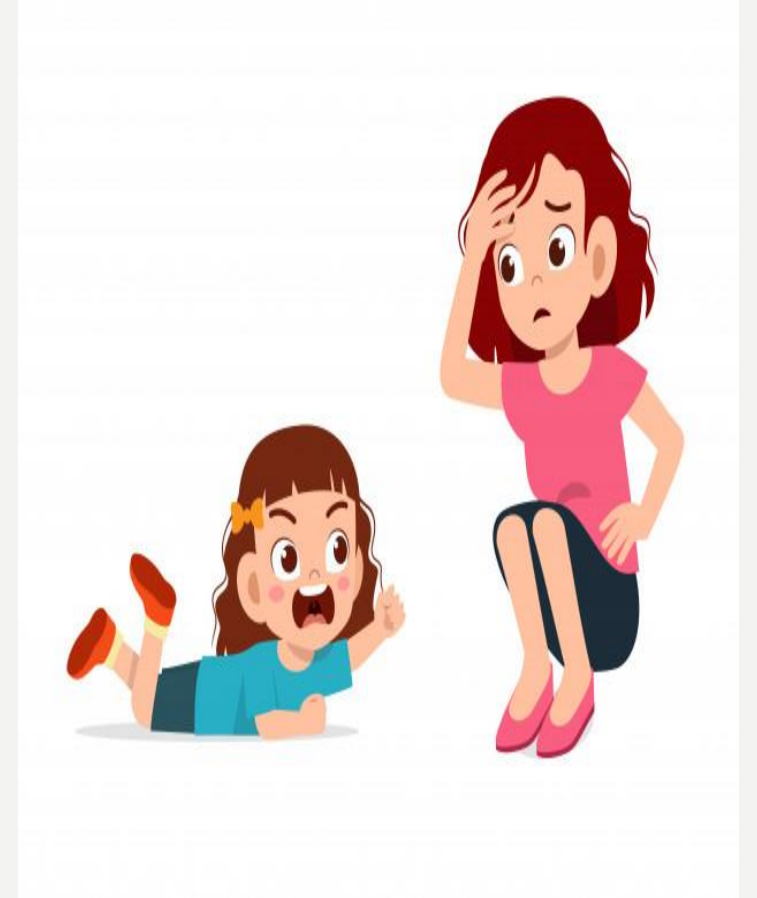

DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİ

- Anımsayacağınız gibi sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ve etkinlikler OSB'nin tanılama ölçütlerinden biridir. OSB tanısı olan çocukların davranış özelliklerini de bu davranış, ilgi ve etkinliklerin varlığı ve yoğunluğu biçimlendirmektedir.
- OSB tanısı olan çocuklarda yaygın olarak gözlemlenen davranış örüntüleri arasında nesnelere sıra dışı şekillerde etkileşime girme (örneğin nesnelere sıraya dizme, koklama ya da yalama) ve motor hareketleri tekrar tekrar uzun süre yapma (örneğin el çırpma, sallanma, dönme) bulunmaktadır.

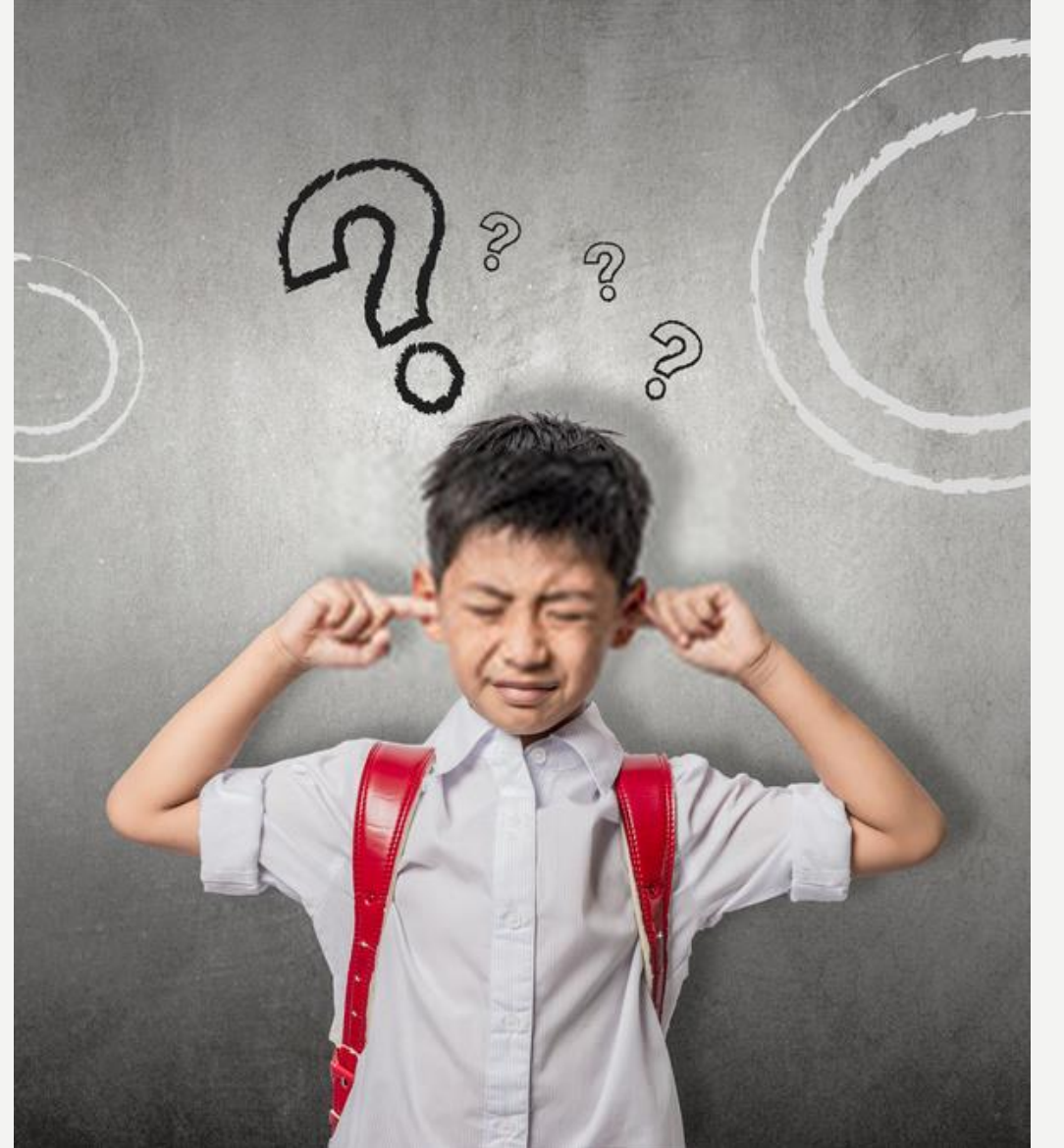
- Ayrıca OSB tanısı olan çocuklar bir ya da birkaç nesne ya da konu ile aşırı derecede ilgilenme ve sürekli bu nesne ya da konularla ilgili uğraşlarda bulunma (örneğin tek bir oyuncakla oynama, yalnızca dinozorlarla ilgili konuşma/kitap okuma); günlük yaşamda belli işleri belli şekillerde yapma konusunda ısrarcı olma ve rutin değişikliklerine karşı aşırı tepki gösterme (örneğin her gün okuldan eve servisle giden çocuğunun servis arızalandığı için servisle eve gidemeyeceğini öğrendiğinde öfke nöbeti geçirmesi) gibi davranışları da sıkça sergileyebilirler.

- OSB tanısı olan çocuklarda ek olarak kendini uyarıcı, kendine ya da diğerlerine zarar verici davranışlar ve öfke nöbetleri durumu ile de sıkça karşılaşabiliriz. Öfke nöbetleri genellikle OSB tanısı olan çocuklar istedikleri bir şeye ulaşamadıklarında ortaya çıkar. Örneğin çocuğunuz istediği oyuncuğa ulaşamadığında ya da yapmak istediği bir etkinliği yapmasına izin vermediğinizde bağırma, çığlık atma, kendini yere atma, size vurmaya çalışma gibi davranışlar sergileyebilir.
- Tepesi atma davranışını ise, OSB tanısı olan çocuklar duysal olarak aşırı yüklendiklerinde yaşanabilir. Örneğin çocuğunuz çok fazla sese maruz kaldığında aşırı duysal yüklenmeye bağlı olarak tepesi atma durumunu yaşayabilir ve öfke nöbeti sırasında gösterdiği tepkilere benzer tepkiler gösterebilir

DUYUSAL ÖZELLİKLER

- Duyusal özellikler de OSB'nin tanılanmasında dikkate alınan temel belirtilerden biridir. OSB tanısı olan çocuklar duysal uyarılara karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterebilirler. Çocuğunuz sizin fark etmediğiniz bir sesi fark edebilir, çok hafif bir kokudan rahatsız olabilir, belli materyallere dokunmak istemeyebilir ya da yalnızca onlara dokunmak isteyebilir. Ayrıca giysilerini dokusuna göre seçebilir, fiziksel acıya çok duyarsız olabilir.

- Rahatsız olduğu uyarılara maruz kaldığında ise yukarıda sözü edildiği gibi problem davranışlar sergileyebilir.
- Örneğin alışveriş merkezleri, marketler, havaalanları gibi ortamlarda gerçekleşen problem davranışları yoğun sesten ya da bazı giysileri giydiği gün huzursuzlanması kaşındırıcı bir kumaştan kaynaklanıyor olabilir.
- Tüm bu durumlar çocuğunuzun duyuşal özellikleri ile açıklanabilir

BİLİŞSEL ÖZELLİKLER

- OSB tanısı olan çocukların zihinsel gelişimleri normal ya da normalin üstünde olabileceği gibi bu çocuklar tanıya eşlik eden çeşitli düzeylerde zihinsel yetersizlikler de gösterebilirler.
- OSB tanısı olan çocuklar başkalarının görüş, düşünce, duygularını anlama, kendi düşünce, ifade ve davranışlarının başkalarının duygu ve düşüncelerini nasıl etkileyeceğini farkına varma, kendini yönetme ve problem çözme gibi becerilerde yetersizlik gösterebilirler.
- Örneğin çocuğunuz karşılaştığı arkadaşına çok kötü görüldüğünü ya da çok kötü koktuğunu ifade ederken bunun arkadaşını kıracak ve üzecek bir durum olduğunun ya da kurduğu bu cümleden dolayı arkadaşının kendisiyle görüşmek istemeyebileceğinin farkına varamayabilir.

ÖNERİLER

- Dil ve iletişim ile ilgili öneriler
- Davranış problemleri ile ilgili öneriler

DİL VE İLETİŞİM İLE İLGİLİ ÖNERİLER

- OSB olan bireyler dil ve iletişimde güçlük yaşarlar. Dil ve iletişiminin ediniminde OSB'li bireyler bireysel özelliklerine göre değerlendirilmelidir.
- Dil ve iletişim becerilerini desteklemek için mutlaka profesyonel destek alınmalıdır.
- Dil edinimi için erken çocukluk dönemi(0-36 ay) kritiktir dönemdir. Bu nedenle erken tanılama ve müdahale çok önemlidir.
- Dil becerileri desteklenmeye başlanılmadan önce bireyin hangi aşamada olduğu belirlenmelidir.
- Bulduğu seviye belirlendikten sonra bireyin sözel ve sözel olmayan iletişim girişimleri desteklenmelidir. Bireyin iletişim girişimleri desteklenirken konuşması için zorlamak yerine dile model olarak destekleyebilirsiniz.
- Bireyin alıcı dil becerilerini desteklerken bir durum, nesne ve eylem için her zaman aynı sözcük kalıbını kullanmaya özen gösterin.

DİL VE İLETİŞİM İLE İLGİLİ ÖNERİLER

- Etkileşim kurarken çocuğun ilgi alanlarını, sevdiği etkinlikleri göz önünde bulundurun. Siz onun sevdiği etkinliklere katılırsanız daha sonra yönlendirmeniz kolay olacaktır.
- Oyun becerileri dil gelişimi için önemli becerilerdir. Bu becerileri desteklemek iletişim becerilerinin gelişiminde etkili olacaktır.
- Her zaman çocukla yüz yüze olun ve onun hizasında göz kontağı kurun.

DAVRANIŞ PROBLEMLERİ İLE İLGİLİ ÖNERİLER

- Davranış problemleri bireye zarar veren, sosyal uyumunu ve öğrenmesini olumsuz yönde etkileyen davranışlar olarak açıklanmaktadır.
- Eğer çocuğun böyle bir davranışı varsa ilk yapılması gereken davranıőın nedenini saptamaktır.
- Çocuk davranışı kaçınmak, ilgi çekmek, istediği őeyi elde etmek için yapıyor olabilir. Bu durumda kaçınmasına izin vermek, ilginizi ona yöneltmek, istediğini vermek davranışını pekiőtirebilir. Bu nedenle eğer davranıőın nedeni bunlarsa yapacağınız őey davranışı pekiőtiren durumu ortadan kaldırmak olacaktır.

DAVRANIŞ PROBLEMLERİ İLE İLGİLİ ÖNERİLER

- Problem davranış gerçekleşirken çocukla kurduğunuz iletişim çok önemlidir. 'Hayır, yapma, sallanma, gitme,' gibi olumsuz sözcükler yerine olumlu sözcükler kullanmaya özen gösterin.
- Çocuğun ne yapmayacağını değil neyi yapması gerektiğini söyleyin. Sakin ve net bir ses tonu ile 'yanıma gel, bekle, otur' gibi yapmasını istediğiniz davranışı söyleyin. Davranış problemine karşı tepkinizde tutarlı olun.
- Eğer davranışa neden olacak durumlar varsa onları da davranış öncesinde kontrol altına alın ve olabildiğince davranışa neden olan etmenleri ortadan kaldırın.